

Kelten

Mededelingen van de Stichting A. G. van Hamel voor Keltische Studies

nummer 73 / zomer 2017

Colofon

Kelten

Mededelingen van de Stichting A. G. van Hamel voor Keltische Studies.

ISSN 0924 7262

Een uitgave van
Stichting A. G. van Hamel voor Keltische Studies
Choristenpad 42
3766 BC Soest

Bestuur
Ashwin Gohil (voorzitter), Iris van 't Veer (secretaris), Wouko van de Haar (penningmeester), Myrthe Joon-van Geens, Tino Oudesluijs, Nike Stam en Dennis Groenewegen.

Internet
www.vanhamel.nl

E-mailadressen bestuur
Voorzitter@vanhamel.nl
Secretariaat@vanhamel.nl
Penningmeester@vanhamel.nl

Beschermvrouwe
dr. Leni van Strien-Gerritsen

Redactie
Lian Blasse (hoofdredactie), Tino Oudesluijs, Bart Jaski, Anouk Nuyten, Linus Band-Dijkstra, Lars Nooij, Manouk van den Berg en Dennis Groenewegen.

Redactieadres
Choristenpad 42
3766 BC Soest
E-mail: *redactie@vanhamel.nl*

Verschijning
Kelten verschijnt driemaal per jaar, rond februari, juli en oktober, gevolgd door het papieren jaarblad.

Kopijsluitingsdatum
Twee maanden voor de verschijningsdatum.

Cover
Zie het artikel van Linus Band-Dijkstra voor uitleg en bronnen. Het kind is een knipoog naar het artikel van Stephen Miller.

Kelten wordt uitgegeven onder verantwoordelijkheid van de Stichting A. G. van Hamel voor Keltische Studies. Voor gesigneerde bijdragen zijn de desbetreffende auteurs verantwoordelijk.

Inhoudsopgave

Artikelen

Recensies en verslagen

Nieuws en activiteiten

Informatie voor begunstigers:

Als begunstiger van de Stichting A. G. van Hamel voor Keltische Studies ontvangt u viermaal per jaar *Kelten*. Zo wordt u op de hoogte gehouden van alles wat er te doen is op het gebied van uw interesse. Daarnaast krijgen begunstigers kortingen bij lezingen en evenementen die de stichting organiseert. Als u de stichting een warm hart toedraagt, kunt u ook 'beschermer-begunstiger' of 'begunstiger voor het leven' worden. Net als bij bijzondere donaties wordt uw naam dan, indien u dat wenst, in *Kelten* vermeld (u kunt dit aan de penningmeester laten weten).

Begunstigers	€ 28	(€ 34 buiten de Benelux)
Musea en instellingen	€ 67,50	(€ 76 buiten de Benelux)
Beschermer-begunstiger	€ 90	
Begunstiger voor het leven	€ 450	

U kunt begunstiger worden door het gewenste bedrag over te maken op girorekening NL89 INGB 0003 1537 31 (BIC: INGBNL 2A voor betalingen uit het buitenland) ten name van de Stichting A. G. van Hamel voor Keltische Studies te Utrecht, o.v.v. 'nieuwe begunstiger'. Gelieve aansluitend een e-mail met adresgegevens te sturen naar penningmeester@vanhamel.nl.

De bedragen gelden per kalenderjaar. Opzegging dient voor het ingaan van de nieuwe termijn, dat wil zeggen vóór 1 januari, te gebeuren.

ARTIKEL: TAALKUNDE

Cornishe woorden onder de loep: *anvri* en *talvedhys*

LINUS BAND-DIJKSTRA

In 1904 publiceerde Henry Jenner zijn *Handbook of the Cornish language* en daarmee ging de herleving van de Cornishe taal van start.[1] Iets meer dan een eeuw later is de taal niet zo enthousiast opgepakt zoals Jenner misschien had gehoopt, maar desalniettemin zijn er nu een paar duizend sprekers van het Cornish, waarvan enkele honderden vloeiend genoemd mogen worden. De basis voor dit Herleefde Cornish vormen teksten die in de oorspronkelijke taal, het zogenaamde Traditionele Cornish, tot aan haar dood in de achttiende eeuw zijn opgetekend. Gaten in de woordenschat worden aangevuld met neologismen – nieuwedwarde woorden die afgeleid zijn van bestaande woorden of leenvertalingen uit het Welsh of Bretons. Om deze lacunes te kunnen identificeren is een goed begrip van de woorden in de zogenaamde 'traditionele teksten' voor de herleving van essentieel belang. Dit verschaft de herleefde taal ook de authenticiteit die nodig is om haar in het verlengde te kunnen plaatsen van het Traditionele Cornish en niet van geconstrueerde talen zoals het Sindarijns, Klingon en Dothraki. De laatste jaren zijn daarom neologismen en het (on)juiste gebruik van geattesteerde woorden kritisch onder de loep genomen, zoals door Williams (2013). In dit artikel ga ik in op de woorden *anvri* 'oneerbiedigheid, schande' en *talvedhys* 'gewaardeerd, waard' en zal betogen dat beide berusten op foutieve interpretaties.

Spookwoorden

De meest mysterieus klinkende klasse onder de foutieve interpretaties zijn toch wel de zogenaamde 'spookwoorden'. De term 'spookwoord' is een leenvertaling van het Engelse *ghost-word* (Sanders 2005: 2010), een term die door de taalkundige Walter William Skeat (1887: 351–2) is geïntroduceerd. Hij omschreef het als een woord dat niet bestaat, waarbij de geattesteerde vorm ontstaan is door (in zijn woorden) "de blunders van drukkers of kopiisten, of de overenthousiaste fantasie van onkundige of blunderende redacteurs".[2] Deze uiterst strenge omschrijving kan getemperd worden naar dat ze ontstaan zijn door een misinterpretatie ergens tussen het lezen van een woord en het noteren ervan in een woordenboek. Een verdere essentiële eigenschap van een spookwoord is dat het woord vóór die misinterpretatie niet bestond. Ewoud Sanders (2005: 2010) presenteert als bekend Engels voorbeeld het lemma '*dord* (dôrd), n. See density' dat in de eerste oplagen van *Webster's new international dictionary* (1934) te vinden is. Het begon blijkbaar met een redacteur die op een fiche 'D or d' geschreven had, wat de gebruikelijke afkortingen zijn van het Engelse woord 'density'. De spaties werden echter door een volgende redacteur over het hoofd gezien en deze nam aan dat het om een zelfstandig naamwoord ging. Een derde redacteur voegde daar dan de uitspraak (*dôrd*) aan toe om het geheel compleet te maken. Een Nederlands voorbeeld is het woord zeeproos 'waterlelie, witte plomp', wat waarschijnlijk een verschrijving is van oorspronkelijk zeeroos en hetzelfde betekent (Tempelaars 1999).

Cornish spant echter de kroon met *ilow* 'muziek'. We vinden in het woordenboek *An gerlyver meur* (George 2009) dat het verhaal van *ilow* in de twintiger jaren van de vorige eeuw begint, wanneer het Anglo-Cornishe dialectwoord *lew* wordt opgetekend als overblijfsel van de Keltische taal die oorspronkelijk in Cornwall gesproken werd. De definitie die eraan verbonden wordt is *music*. Nu blijken zowel *lew* als *music* Anglo-Cornishe dialectwoorden te zijn voor een soort mist. Geheel begrijpelijk is *music* echter fout geïnterpreteerd als 'muziek'. Om de betekenis 'muziek' te onderbouwen werd *lew* door een zekere dr. Dexter gelijkgesteld aan het Welshe *eilyw*. Waarschijnlijk bedoelde deze *eilio* 'componeren', aangezien *eilyw* 'verdriet' betekent. Aan de hand van de zogenaamde Welshe tegenhanger werd *lew* 'gerepareerd' en verscheen vervolgens in het woordenboek van Morton Nance (1938) als *ylow* 'muziek'. Vandaag de dag wordt dit meestal als Herleefd Cornish *ilow* geschreven. We weten nu dat Welsh *llu(w)ch* 'schittering, licht; drift, opwaaiing; stof' en Bretons *luc'h* 'schittering, licht' waarschijnlijk de eigenlijke tegenhangers van *lew* 'mist' zijn. De schade die door de grootschalige misinterpretatie van *lew* is veroorzaakt lijkt echter onomkeerbaar.

In tegenstelling tot spookwoorden als *dord* en *zeeproos* wordt *ilow* 'muziek' nu algemeen gebruikt, wat ervoor zorgt dat het niet stilletjes uit een woordenboek geschrapt kan worden zoals dat met spookwoorden normaliter gebeurt. Aangezien er ook geen ander woord voor 'muziek' in het traditionele corpus voorhanden is, is men het erover eens dat het beter geaccepteerd kan worden dat *ilow* nu een volwaardig lid is van de

Herleefd Cornishe woordenschat (George 2009). Het is interessant dat het woordenboek van George (2009) het correct geïnterpreteerde *lew* nu ook als *lugh* 'zeerook, zeemist' bevat, wat de duidelijke samenhang met Welsh *llu(w)ch* en Bretons *luc'h* toont.

Anvri

Bij *anvri* gaat het net als bij *ilow* hoogstwaarschijnlijk om een spookwoord. Volgens *An gerlyver meur* (George 2009) is er maar één enkele attestatie van dit woord, namelijk op pagina 17a van de *Homilieën van Tregear*, een Cornishe vertaling van twaalf van de dertien engelstalige katholieke homilieën die in opdracht van de bisschop Edmund Bonner gedrukt werden in 1555 (Frost 2003: 293–4). De Cornishe versie wordt tussen 1555 en 1558 gedateerd en behoort daarmee tot het latere deel van het corpus van het Cornish (Chaudhri 2001: 6). Het is de langste prozatekst in het Cornish en staat bovendien boordevol Engelse leenwoorden. De door George geciteerde attestatie *anvri* berust op de in de *Kernewek Kemmyn* (één van de moderne orthografieën) herspelde versie van de transcriptie van de homilieën door Christopher Bice (1969). Als we naar de oorspronkelijke spelling in de editie van Bice kijken staat er echter *inivri*. De traditionele taal staat dan wel bekend om haar soms ambigue spellingen, maar zelfs voor het Cornish is dit een merkwaardige manier van schrijven. Om van *inivri* bij *anvri* te geraken moet men de klinker in de eerste lettergreep zien te verklaren en de lettergreep tussen *in-* en *-vri* kwijt zien te raken. Zo vraagt men zich af of de interpretatie van *inivri* als *anvri* werkelijk de meest voor de hand liggende is. Nu blijkt er op pagina 48a van dezelfde tekst een vrijwel identiek woord te staan: *inivry*. Dit woord wordt echter geïnterpreteerd als het Engelse *injury* en staat in de woordgroep *inivry ha cam* 'schade [lees: belediging] en onrecht'.[3] Laat *inivri* op pagina 17a nou toevallig ook gevolgd worden door *ha cam*. Dit suggereert dat het om een vaste combinatie gaat en dat *inivri* net als *inivry* het Engelse woord *injury* voorstelt.

Dit heeft als gevolg dat *anvri* een spookwoord blijkt te zijn, aangezien de enige attestatie hiermee is wegverklaard. We zagen bij *ilow* zojuist dat dit woord te vast geworteld zit in het Herleefde Cornish om gemakkelijk vervangen te kunnen worden. Om een idee te kunnen krijgen van het gebruik van *anvri* in het Herleefde Cornish gebruik ik een corpus bestaande uit alle edities van het Cornishtalige tijdschrift *An Gannas* van 2011 tot en met 2016 (nrs. 399–480). *An Gannas* is uitermate geschikt aangezien de auteurs van de artikelen variëren en oude uitgaves online beschikbaar zijn. In dit corpus is *ilow* 184 keer geattesteerd. *Anvri* daarentegen, is maar één keer geattesteerd in *An Gannas* (feb 2011, nr. 410):

> *De, y'n eglos, an Skwier a leveris dhe'n Pronter, yn klywans oll an kuntellyans, bos anvri an gwettha pegh a'gan dydhyow.*

> "Gisteren, in de kerk, zei de Jonkheer tegen de Dominee, zodat iedereen het kon horen, dat oneerbiedigheid de ergste zonde van onze tijd is."

Net als in de *Homilieën van Tregear* gaat het dus om een geloofskwestie. Het is dan interessant om te zien dat *anvri* ook één keer gebruikt wordt in de bijbelvertaling (Sir 18:8) in Kernewek Kemmyn spelling. Buiten die context is het gebruik van *anvri* in het bovengenoemde *An Gannas* corpus dus niet aantoonbaar. Men zou natuurlijk kunnen argumenteren dat *anvri* behouden zou kunnen worden aangezien het een simpele afleiding van *bri* betreft, maar het probleem hiermee is dat *bri* niet 'respect' of 'eerbiedigheid' betekent, maar 'aanzien, belang'. Vergelijk de frase in het Herleefd Cornish *fowt bri*, wat 'onbelangrijkheid' (letterlijk 'gebrek aan belang') betekent. Met de authenticiteit van het Herleefde Cornish in gedachten zou het vervangen van de term door een andere daarom de voorkeur moeten hebben. Om Engels *disrespect* te vertalen oppert Nicholas Williams (2006) naast *anvry* ook *vylyny*, *fowt revrons* en *fowt worshyp*. *Vylyny*, en de gedelenieerde variant *belyny*, zijn duidelijk ontleend aan het contemporaine Engelse *villainy*, wat gedrag aanduidt dat geassocieerd wordt met een *villain*, wat tegenwoordig als 'schurk' wordt begrepen. Oorspronkelijk duidde het echter een simpele plattelander van lage komaf aan (OED, s.v. *villain*). Ervan uitgaande dat de oorspronkelijke betekenis van toepassing is – *vylyny*/*belyny* is namelijk al geattesteerd in de vroege Middelcornishe teksten *Pascon agan Arluth* en de *Ordinalia* – zou deze term inderdaad 'oneerbiedigheid' kunnen aanduiden, maar ook zoveel andere eigenschappen die verbonden worden aan een *villain*. Zodoende is de betekenis van *vylyny* waarschijnlijk te algemeen. De frasen *fowt revrons* en *fowt worshyp* 'gebrek aan respect' zijn geen van beiden dusdanig geattesteerd in het traditionele corpus.[4] Desalniettemin zijn de combinaties van *fowt* met *revrons* of *worshyp* amper een neologisme te noemen aangezien *fowt* met verschillende zelfstandige naamwoorden gecombineerd wordt om het gebrek aan iets uit te drukken, waaronder een aantal Engelse leenwoorden:

> *fout syght* 'gebrek aan zicht' < Engels *sight* 'zicht' (Beunans Meriasek 2560)
> *fovt wajys* 'gebrek aan loon' < Engels *wages* 'loon' (Beunans Meriasek 3285)
> *fout a ioy* 'gebrek aan blijdschap' < Engels *joy* 'blijdschap' (Resurrectio Domini 1561)
> *fowt disposicion* 'gebrek aan sturing' < Engels *disposition* 'sturing, orde' (archaïsche betekenis (OED, s.v.)) (*Homilieën van Tregear* 13a)

Om die reden lijken *fowt revrons* en *fowt worshyp* het meest geschikt om het semantische gat van 'oneerbiedigheid' te dichten.

ca. 1555 x 1558	*Homilieën van Tregear*	*inivri ha cam* (p. 17a) en *inivry ha cam* (p. 48a): 'schade [lees: belediging] (vgl. Engels *injury*) en onrecht'
1949	*Homilieën van Tregear* herontdekt door Eerwaarde John Mackechnie	
1969	Transcriptie van de homilieën door Christopher Bice	
1994	Herdruk van Christopher Bices transcriptie in *Kernewek Kemmyn* spelling	*inivri* en *inivry* worden *anvri*.
2006	Nicholas Williams	*anvry* als vertaling voor 'disrespect'
2009	Ken Georges woordenboek *An gerlyver meur* (2de ed)	geeft *anvri* met een verwijzing naar de *Homilieën van Tregear*
2011	Cornish tijdschrift *An Gannas* nr. 410	gebruikt één keer *anvri*

Tijdlijn bij *anvri*.

Talvedhys

In het Traditionele Cornish bestaat het werkwoord *talvos*, dat 'waarderen; waard zijn' betekent (Padel 2014).[5] Het voltooid deelwoord hiervan wordt tegenwoordig als *talvedhys* gegeven. Deze vorm is echter niet geattesteerd in het traditionele corpus. Padel (2014: §55) geeft in zijn grammatica bij het werkwoord *talvos* alleen het verregelmatigde voltooid deelwoord *tylys* (Passio Christi 3097), maar er lijkt nog een variant te hebben bestaan. In Edward Lhuyds *Archaeologia Britannica* (1707: 169, s.v. *valeo*) en in Nicholas Bosons *Nebbaz Gerriau dro tho Carnoack* (Padel 1975: §7.2) vinden we de vorm *talvez*. Dat het hier inderdaad om een variant van het voltooid deelwoord van *talvos* gaat, kunnen we aflezen uit de context van *talvez* in Nebbaz Gerriau:

> *[...] buz Me a aore hemma, urt e Hoer an Curnoack, druava talvez bus nebbaz tho bose gurrez, war barrha gen an Sousenack [...]*
> 'maar ik weet dit, van haar zuster het Cornish, dat maar amper op prijs gesteld wordt in vergelijking met het Engels'

In *druava* vinden we meerdere woorden samen geschreven. Hierin is *dr-* een Laatcornishe vorm van Middelcornisch *del* 'dat; dan', *-u-* een alternatieve spelling voor *yw* 'is', en *-ava* een gereduceerde vorm van *eva*, de benadrukkende vorm van *ev* 'hij'. De door mij onderstreepte constructie in de bovenstaande zin bevat dus de tegenwoordige tijd van het werkwoord *bos* 'zijn' plus het voltooid deelwoord, een constructie die vaker terugkomt in dezelfde tekst om de lijdende vorm uit te drukken van transitieve werkwoorden:

Edward Lhuyd. University of Wales Centre for Advanced Welsh and Celtic Studies.

> *[...] el [= le?] eu a va clappiez lebben oggatigh eu durt pedn an wollaz tho an karrack looez [...]* (Padel 1975: §1.4–5)
> 'waar het nu bijna gesproken wordt, is vanaf Land's End tot St Michael's Mount'

Het spookfiguur is gebaseerd op een portret van Dorothy of 'Dolly' Pentreath († 1777), die de reputatie heeft de laatste (vloeiende) spreker van het Cornish te zijn geweest voor de herleving van de taal. Bron: *https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dorothy_Pentreath.jpg*. Achtergrondfoto: John Morgan (*www.flickr.com/photos/aidanmorgan/8011269912)*.

Of om het perfectum uit te drukken van intransitieve werkwoorden:

> *[...] ha lebben dru a devethez ita Brez [...]* (Padel 1975: §8.5)
> 'en nu zoals het in mijn gedachten is gekomen'

Zo zien we dus dat het gebruik van *talvez* in *Nebbaz Gerriau* overeenkomt met dat van andere voltooid deelwoorden. In Edward Lhuyds werk verschijnt *talvez* in zijn Cornishe woordenlijst in de uitdrukking *bôz talvez*, wat hij onder andere vertaalt met 'bekwaam zijn, van nut zijn, waard zijn, van waarde zijn'.[6] De eerste twee betekenissen kunnen zonder moeite afgeleid worden van een voltooid deelwoord van *talvos* 'waarderen; waard zijn' en het werkwoord 'zijn': als je bekwaam of van nut bent, wordt je namelijk gewaardeerd. Hiermee is het duidelijk dat *talvez* in *Nebbaz Gerriau* en *Archaeologia Britannica* als voltooid deelwoord van *talvos* fungeert.

In plaats daarvan wordt echter het in de traditionele teksten ongeattesteerde *talvedhys* gegeven als het voltooid deelwoord door Nance (1938, s.v. *talvedhys*) en Edwards (2010: 279), al geeft Nance wel aan dat *talvez* een variant is van het zogenaamd 'juiste' *talvedhys*. Dat *talvedhys* de juiste vorm zou zijn berust op het feit dat de meeste samengestelde werkwoorden met *bos* 'zijn' in het Cornish inderdaad hun voltooid deelwoord zo vormen, bijvoorbeeld *godhvedhys* en *wharvedhys* van de werkwoorden *godhvos* 'weten' en *wharvos* 'gebeuren'. Bij *talvez* lijkt het er in eerste instantie op dat er een heranalyse plaatsgevonden heeft van het werkwoord *talvos*, waarbij het niet meer gezien wordt als stam *tal-* plus *bos* 'zijn', maar stam *talv-* plus verbaalnomenuitgang *-os*. De uitgang *-os* is dan wel vrij zeldzaam, maar zou tegen de tijd van Lhuyd en Boson samengevallen zijn met de vaker voorkomende uitgang *-es*, bijvoorbeeld *clewes* 'horen' en *gweles* 'zien'. Deze theorie wordt echter in twijfel getrokken doordat we *talvos* nog vervoegd zien worden als een samengesteld werkwoord met 'zijn' in de contemporaine gedichten van James Jenkins, waarin de derde persoon enkelvoud van de voorwaardelijke wijs tweemaal geattesteerd is: *dalveha* 'zou moeten' (Herleefd Cornish *talvia*) (Nance 1948: 2.6, 16). Als *talvos* helemaal verregelmatigd was zouden we in plaats daarvan een vorm als †*dalfsa* verwachten. Het moet desondanks erkend worden dat een gemengd paradigma van oude en verregelmatigde vormen ook mogelijk is.

Desalniettemin is er nog een andere mogelijke interpretatie van de vorm *talvez*. Binnen deze interpretatie is een belangrijk gegeven dat naast het lange voltooid deelwoord *bedhes* ook een korte vorm *bes* wordt erkend.

Deze tweedeling is bekend uit het Bretons, waar het voltooid deelwoord van *bout*/*bezout* 'zijn' ook een korte en een lange vorm kent: *bet* en *bezet*. In het Cornish lijkt de korte vorm *bes* veel zeldzamer te zijn en is maar drie keer geattesteerd in het traditionele corpus: twee keer in *talvez* en één keer in *whyrfys* (*Origo mundi* 1415) (van het werkwoord *wharvos* 'gebeuren'). In tegenstelling tot *talvos* zien we bij *wharvos* dat het voltooid deelwoord meestal in de lange vorm verschijnt als *wharvedhys* (of een traditionele spellingsvariant daarvan). Dat het bij *whyrfys* ook niet om een latere verregelmatiging gaat kunnen we baseren op een attestatie van *wharvedhys* in *Beunans Meriasek* (regel 775). Deze tekst is in 1504 voltooid (Murdoch 1993: 99), terwijl dateringen van de *Ordinalia*, waarvan *Origo mundi* (die *whyrfys* bevat) deel uitmaakt, variëren van de late veertiende eeuw tot het begin van de vijftiende (Bakere 1980: 2, 10; Fowler 1961; George 1984: 23). *Wharvedhys* is hier dus later geattesteerd dan *whyrfys*, terwijl je juist het tegenovergestelde zou verwachten. Ook in het Bretons lijkt *bet* niet jonger dan *bezet*, aangezien beide vormen vanaf een vroege periode voorkomen (Hemon 1975: 212).

Het is zodoende aangetoond dat in de traditionele Cornishe teksten (naast één maal *tylys*) alleen *talvez* geattesteerd is als het voltooid deelwoord van *talvos* 'waarderen; waard zijn'. Vervolgens is geredeneerd dat de vorm *talvez* niet een verkorte vorm van een ouder – maar niet geattesteerd – *talvedhes* hoeft te zijn, maar (gezien het Bretonse bewijs) een oorspronkelijke vorm zou kunnen vertegenwoordigen. Dit maakt *talvedhys* in tegenstelling tot *anvri* echter niet tot een spookwoord. Het zou enkel een spookwoord zijn als het om een foutieve interpretatie van een geattesteerd woord ging. In plaats daarvan is het een foutieve afleiding van *talvos*. Om die reden kan *talvedhys* in het Herleefde Cornish beter worden vervangen. Maar is dit haalbaar?

Waarschijnlijk wel. Als we namelijk het Herleefd Cornishe *An Gannas* corpus doorzoeken, zien we dat *talvedhys* er niet één keer in voorkomt. In plaats daarvan wordt het voltooid deelwoord *talvesys* 'gewaardeerd' gebruikt (nrs. 401, 410, 421, 431, 474), wat het voltooid deelwoord is van het Herleefd Cornishe werkwoord *talvesa*/*talveja* 'waarderen, prijzen, waarde schatten'.[7] Het is opmerkelijk dat *talvesys*, net als *talvedhys*, niet geattesteerd is in het traditionele corpus. In tegenstelling tot *talvedhys* is er echter geen andere vorm in het traditionele corpus, zoals *talvez*, die de voorkeur dient te hebben. Om die reden zou *talvesys* gebruikt kunnen blijven worden, maar aangezien *talvez* en *talvesys* semantisch vrijwel niet van elkaar te onderscheiden zijn, zou ook *talvesys* door *talvez* (of in het Herleefd Cornish *talves*) vervangen kunnen worden. ☙

[1] Ik ben dank verschuldigd aan de Philological Society wiens vrijgevige financiering via het Martin Burr fonds mij in staat stelt dit artikel te publiceren naast mijn werk als gastdocent aan de Universiteit van Wenen. Daarnaast wil ik ook Duncan McIntosh bedanken voor het aan mij beschikbaar stellen van zijn collectie aan Cornishe woordenboeken en grammaticale werken tijdens mijn verblijf in het buitenland.

[2] "[...] due to the blunders of printers or scribes, or to the perfervid imaginations of ignorant or blundering editors".

[3] Toen de *Homilieën van Tregear* vertaald werden naar het Cornish werden *u* en *i*, en *v* en *j* nog wel eens door elkaar gebruikt. Pas later zien we dat *u* en *i* uitsluitend voor klinkers gebruikt worden en *v* en *j* uitsluitend voor medeklinkers.

[4] Cornish *revrons* en *worshyp* komen van Engels *reverence* en *worship*. Let op dat Cornish *worshyp* niet 'aanbidding' betekent zoals in het Modern Engels, maar inderdaad 'respect', wat aansluit op de oudere Engelse betekenis dat iemand 'eerbiedwaardig' is (*OED*, s.v. 'worship').

[5] *Talvos* is niet geattesteerd in het traditionele corpus van het Cornish. Het verbaalnomen is op de Bretonse tegenhanger *talvout*/*talvezout* en vervoegde Cornishe vormen als *dalveha* 'zou moeten' gebaseerd, die duidelijk samenstellingen zijn met het werkwoord *bos* 'zijn'.

[6] Lhuyd (1707: 169, s.v. *valeo*): "to be able, to avail, to be of authority, force, and power; to profit; to be strong, to be in health, to be worth, to signifie [sic!], to be of value."

[7] Het voltooid deelwoord *talves* ligt waarschijnlijk ten grondslag aan het werkwoord *talvesa*/*talveja*, een oorspronkelijk Laatcornish werkwoord dat als *talvega* is geattesteerd. George (2009: s.v. 'talvesa') vergelijkt *talvega* met Bretons *talvezout*, maar de *-g-* /dʒ/ in de Laatcornishe vorm moet uit een gepalataliseerde *-s-* komen (Chaudhri 2007: 299). Zodoende kan *-g-* in *talvega* niet worden gelijkgesteld aan de *-z-* in het Bretonse *talvezout* die teruggaat op een Middelbretonse /ð/ (vergelijk Welsh *-fydd-* en Cornish *-vedh-*). Het is opmerkelijk dat het in het Herleefd Cornish gebruikte voltooid deelwoord *talvesys* een voltooid deelwoord van een oorspronkelijk voltooid deelwoord is.

Bibliografie

- Bakere, Jane A. *The Cornish Ordinalia: a critical study* (Cardiff 1980).
- Bice, Christopher, *The Tregear Manuscript: 'Homelyes xiii in Cornysche'* (ongepubliceerd 1969). Herdrukt als *The Tregear Homilies* (Sutton Coldfield 1994).
- Chaudhri, Talat, 'A description of the Middle Cornish Tregear Manuscript', MA scriptie, Aberystwyth University (2001). http://hdl.handle.net/2160/377 (bezocht op 9 maart 2017).
- Chaudhri, Talat, 'Studies in the consonantal system of Cornish', Proefschrift, Aberystwyth University (2007). http://hdl.handle.net/2160/330 (bezocht op 9 maart 2017).

- Edwards, Ray, *Cornish verbs* (Hayle 2010).
- Fowler, David C., 'The date of the Cornish "Ordinalia"', *Mediaeval Studies* 23 (1961) 91–125.
- Frost, D. H., '"Sacrament an Alter": a Tudor Cornish patristic "Catena"', *Cornish Studies* 11 (2003) 291–307.
- George, Kenneth J., 'A phonological history of Cornish', Proefschrift, Université de Bretagne Occidentale (Brest 1984).
- George, Kenneth J., *An gerlyver meur: Cornish-English, English-Cornish dictionary*, 2de ed. (Bodmin 2009).
- Hemon, Roparz, *A historical morphology and syntax of Breton* (Dublin 1975).
- Murdoch, Brian, '*Pascon agan Arluth*: the literary position of the Cornish poem of the Passion', *Studi Medievali* 22 (1993) 822–36.
- Nance, R. Morton, 'The Cornish rhymes of James Jenkins of Alverton', *Old Cornwall* 4 (8) (1948) 268–73.
- OED: *OED Online* (december 2016). http://www.oed.com
- Padel, Oliver J., *The Cornish writings of the Bosun [i.e. Boson] family: Nicholas, Thomas and John Bosun [i.e. Boson], of Newlyn, circa 1660 to 1730* (Redruth 1975).
- Padel, Oliver J., Ongepubliceerde uitgebreide vertaling van H. Lewis, *Llawlyfr Cernyweg Canol* (Cardiff 1946), concept (2014).
- Sanders, Ewoud, *Allemaal woorden* (Amsterdam 2005).
- Tempelaars, Rob, 'Griezelig: een roltrappist', *NRC Webpagina's* (30 september 1999). https://retro.nrc.nl/W2/Lab/Profiel/Woordenboeken/spookwoorden.html
- Skeat, Walter William, 'Report upon "Ghost-words," or words which have no real existence', *Transactions of the Philological Society* 1885–7 (1887) 350–374.
- Williams, Nicholas J. A., *Geryow gwir: the lexicon of Revived Cornish* (Cathair na Mart 2013).
- Williams, Nicholas J. A., *English-Cornish dictionary: gerlyver Sawsnek-Kernowek*, 2de ed. (Redruth 2006).

ARTIKEL: LITERATUUR

Het wisselkind in het oogstveld

STEPHEN MILLER

George Waldron woonde in de jaren twintig van de achttiende eeuw op het eiland Man. Hij werkte er als Commissaris van de Britse Kroon en was verantwoordelijk voor het toezicht op de smokkelhandel die daar plaatsvond. Hij had een fascinatie voor Manxe folklore en dan met name voor feeënverhalen. Over dat laatste schreef hij ook een opmerkelijk relaas, wat in 1731 gepubliceerd werd. Hij was bijzonder geïnteresseerd in verhalen over wisselkinderen en schreef dat 'het oude verhaal over kinderen die in hun kribbes gewisseld worden hier zozeer voor waar genomen wordt dat moeders bij het idee alleen al in voortdurende angst leven. Men haalde me over zelf een bezoek te brengen aan een kind, dat, zo werd mij verteld, één van deze wisselkinderen was [...].' (blz. 57).

De feeën konden zelf geen kinderen krijgen en moesten dus de kinderen van stervelingen stelen. Hierbij lieten ze dan een wisselkind achter. Dit was een kind met abnormale kenmerken, dat zich niet normaal ontwikkelde en dat geenszins met een gezond kind te verwarren viel. Soms werd er zelfs slechts een houten blok in de plaats van het kind achtergelaten. Het wisselkind is een wijdverspreid motief in Keltische en Scandinavische volksverhalen en wordt erkend als een 'Migratory Legend' (ML 5058 The Changeling). Het motief komt ook voor in de Duitstalige folklore, waar de termen *Wechselbalg* (wisselbalg) en *Wechselkind* (wisselkind) gebruikt worden om een vergelijkbare verwisseling uit te drukken. In dit artikel gaat de aandacht echter uit naar een vertelling uit de nadagen van het motief: een Manx verhaal over een wisselkind dat in 1932 – pakweg twee eeuwen na Waldrons schrijven – verscheen in *The Oldham Chronicle* (een nieuwsblad uit Noord-Engeland). Hier volgt een vertaling:

Het wisselkind in het oogstveld (1)

> [5f] We brachten in 1920 een vakantie door in het zuiden van het eiland en tussen de boeken van de eigenares van het huis waarin we verbleven trof ik een boek aan over de mythen, legendes en bijgeloven van het eiland. Aangezien ik een interesse had in deze dingen leende ik het boek.

Afbeelding 1: Cronk Howe Mooar (parochie van Rushen, Isle of Man). Hoewel de heuvel een restant is van een mottekasteel uit de elfde of twaalfde eeuw, kreeg het in Manxe folklore de reputatie van een elfenheuvel.

Toen ik het teruggaf vroeg ik de vrouw schertsend of ze ooit een fee gezien had. Tot mijn verbazing antwoordde ze volstrekt serieus dat "ze wel in de buurt voorkomen, maar dat ze er nooit één gezien had." Vervolgens vertelde ze me (om me te overtuigen dat ze hierin gelijk had) hoe ze als kind melk en boter haalde bij een boerderij waar een volwassen meisje leefde waarvan men geloofde dat het een wisselkind was. Dit meisje kon lopen noch praten en zat de hele dag op een stoel en genoot ervan als de dorpskinderen die de boerderij bezochten haar met hun poppen en andere speelgoed lieten spelen. Ze stierf toen ze twintig was.

De moeder van onze hospita had haar verteld dat de vrouw van de boer haar baby mee had genomen naar het veld toen ze aan het hooien was en het tussen het hooi had laten liggen slapen. Toen waren de feeën gekomen en hadden ze het wisselkind in haar plaats achtergelaten. Het wisselkind groeide wel op, maar was verstandelijk beperkt.

Het feit dat de hospita een boek over Manxe folklore bezat doet aanvankelijk vermoeden dat ze dit feeënverhaal baseerde op een geschreven sprookje, maar het wordt al snel duidelijk dat ze een jeugdherinnering ophaalt. De Duitse folklorist Karl Roeder die op het eiland volksverhalen verzamelde heeft een vergelijkbare – hieronder gegeven – legende opgetekend. In dit geval is het slot echter anders.

Het wisselkind in het oogstveld (2)

> Er werd mij verteld over een vrouw die haar baby liet halen om het de borst te geven. Ze legden hem even terzijde, bij de korenschoven. De baby begon vreselijk te huilen. De vrouw maakte zich op om weer naar de baby te gaan, maar de boer, die in het veld was, hield haar tegen. Aangezien de baby zo huilde was de moeder zeer bezorgd. Uiteindelijk liet de boer haar gaan. Wel, de vrouw heeft de fee in het geheel niet gezien, maar de boer had haar [de fee] zien komen, de baby bij de korenschoof op zien pakken en een ander in zijn plaats zien achterlaten. Die laatste, door de feeënvrouw achtergelaten baby was de baby die het op een schreeuwen zette. En toen de boer de moeder volkomen belette naar de baby te

> gaan kwam de feeënvrouw terug, verwisselde ze het opnieuw en nam ze haar eigen kind weer op, omdat de boer haar had gezien. (blz. 154)

Roeders verslag laat zien dat het motief van het wisselkind meerdere vormen kent, zoals in dit geval waar de feeën het kind *niet* weten te stelen. Dit zien we ook aan een ander feeënverhaal wat hij heeft neergeschreven, waarin een wisselkind *terugveranderd* wordt in een normaal, gezond kind:

HET WISSELKIND VAN DE CRAMMAG, SULBY (3)

> In de Crammah [Crammag] leefde een vrouw en ze ging in het donker naar buiten en liet het kind in de kribbe. Toen ze weer binnenkwam was het kind vreselijk aan het huilen en het eerste wat ze deed was hem uit de kribbe halen. Ze keerde hem om en hij voelde nogal ruw, zoals een oude man. En toen ze dat zag legde ze hem op een pot waar *mooin* [urine] in zat; daar kunnen ze niet tegen. En ze ging weg en verstopte zichzelf buiten het zicht en zat te luisteren. En het duurde niet lang eer ze een ander huilen hoorde en dat was haar eigen kind. Toen rende ze terug en greep haar eigen kind en bekeek het en zag dat het in orde was. (blz. 154)

Susan Schoon Eberly heeft een functioneel argument aangevoerd om het motief van het wisselkind (en andere bovennatuurlijke schepsels en wezens) te verklaren, namelijk dat het gebruikt werd om kinderen met een aangeboren beperking uit te leggen. Pogingen om het kind terug te veranderen, die ondanks de belofte dat ze zouden werken mislukten, zouden dan bevestigen dat er zich inderdaad een wisselkind in het huishouden bevond. En dat zou dan een kindermoord maatschappelijk aanvaardbaar maken. De toepassing van dit geloof in wisselkinderen op volwassenen leidde bovendien in 1895 tot de levende verbranding van Bridget Cleary in Tipperary (destijds gedramatiseerd tot ‘heksenverbranding’).

Verhalen over wisselkinderen, zoals de hierboven gegeven vertellingen, genoten een culturele continuïteit in de folklore van het eiland Man van de achttiende eeuw tot in de twintigste eeuw. Het op zichzelf aanvaarden van persoonlijke tegenspoed, in plaats van dit toe te schrijven aan kwaadaardige feeën heeft deze verhalen nu tot iets van het verleden gemaakt. Maar in de verzamelingen van Manxe folklore leven ze nog altijd voort. ☙

Bibliografie

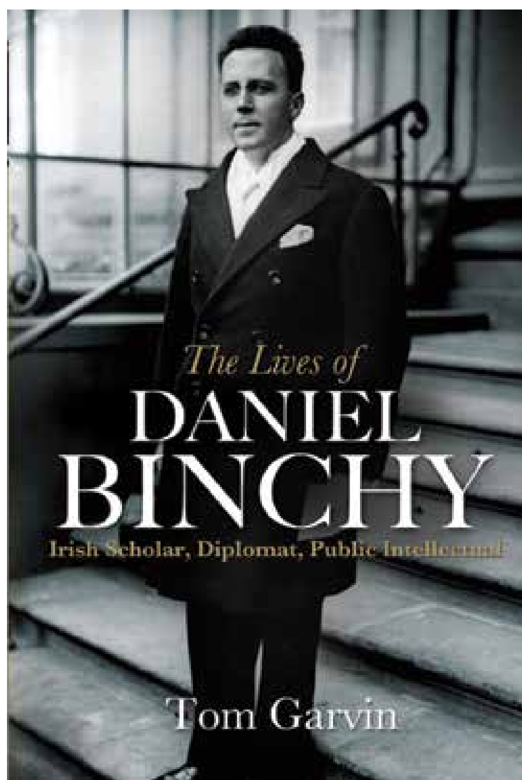
- Bourke, Angela, *The burning of Bridget Cleary: a true story* (Londen 1999).
- MacPhilib, Séamas, “The changeling (ML 5058): Irish versions of a migratory legend in their international context,” *Béaloideas* 59 (2013), 121–31.
- Roeder, Karl, "Contributions to the folk lore of the Isle of Man", *Yn Lioar Manninagh* iii.iv (1897).
- Schoon Eberly, Susan “Fairies and the folklore of disability: changelings, hybrids and the solitary fairy,” *Folklore* 99.1 (1988), 58–77.
- Stubbs, Elizabeth, "Manannan: the fairy lore of the Isle of Man", *Oldham Chronicle*, 10 September 1932.
- Waldron, Theodosia (red.), *The compleat works, in verse and prose, of George Waldron* (Londen 1731) 91–191.
- Young, Simon, “Some notes on Irish fairy changelings in nineteenth-century newspapers,” *Béascna* 8 (2013), 34–47.

RECENSIE

The lives of Daniel Binchy

Hoewel niet wijd bekend bij het bredere publiek, was Daniel Binchy één van de meest vooraanstaande figuren in de overgang van een gemythologiseerde naar een wetenschappelijke kijk op het Keltische verleden in Ierland en heeft hij zodanig een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de keltologie in de twintigste eeuw. Tegelijkertijd participeerde hij ook in de internationale politiek, met name als Iers ambassadeur in Duitsland van 1929 tot 1932, waar hij de opkomst van Hitler meemaakte. Deze twee aspecten combineerde hij in zijn bijdragen aan het publieke debat in Ierland, waarin hij waarschuwde voor de gevaren van alle vormen van totalitarianisme en streed tegen een cultureel, politiek en religieus invloedrijk en geïdealiseerd nationalistisch beeld van een glorieus Keltisch verleden. Hij was met name kritisch over de volgens hem gedoemde pogingen van de overheid om de Ierse taal te doen herleven na de onafhankelijkheid van 1921.

Genoeg aanleiding dus voor een biografie over een veelzijdig man, maar in dit boek komen we verrassend weinig te weten over de persoon achter de publieke figuur. Er zijn wat aanzetten in de tekst, maar we leren pas echt iets over Binchy's persoonlijkheid uit de in memoriams die in het laatste hoofdstuk worden aangehaald. Dan blijkt dat hij alom gewaardeerd werd als een goede gesprekspartner, en als docent streng en veeleisend was maar in het geheim ook zeer behulpzaam voor zijn studenten. Uit zijn publieke schrijfsel komt een figuur naar voren die voor een Ier erg scherp van pen was en het geen probleem vond om collega's vrij openlijk de les te lezen. In extremis deed hij dat in zijn kritiek op Nazi Duitsland, gepubliceerd in 1933, dat er voor gezorgd heeft dat hij niet meer veilig naar Duitsland kon reizen.

Dit gebrek aan inzicht in de persoon is de schrijver deels te verwijten. Hoewel hij bij gebrek aan persoonlijk materiaal over Binchy afhankelijk was van de archieven van Binchy's vrienden en collega's, heeft hij weinig moeite gedaan om andere bronnen aan te boren. Zelfs het geboortejaar blijft onduidelijk terwijl dat goed te achterhalen valt. Wat meer historisch bronnenonderzoek in lijn met Binchy's ideeën over feitelijke onderbouwing van het verleden zou hier op zijn plaats zijn geweest. Er wordt ook buiten wat ongefundeerde speculaties geen poging gedaan om de keuzes die Binchy maakte in zijn leven te verklaren, zoals zijn wisselende interesses, van de Duitse geschiedenis, het onderwerp van zijn dissertatie, naar Romeins recht en dan de geschiedenis van het Keltisch Ierse recht, of zijn overstap van de wetenschap naar de diplomatie en terug. Over de vraag waarom Binchy levenslang vrijgezel bleef krijgen we alleen een nieuwsgierigheid wekkende anekdote te lezen dat de schrijver Frank O'Connor geschokt was door zijn verhaal over een tragische liefde.

De levensgeschiedenis van Binchy wordt feitelijk opgehangen aan een beschrijving van de inhoud van zijn schrijfsels. Hierin betoont de schrijver zich een groot bewonderaar van zijn onderwerp. Zonder duidelijk te maken waarop hij zich baseert noemt hij de groep rond Binchy waarschijnlijk de beste groep wetenschappers ooit in modern Ierland. Het gebrek aan persoonlijk materiaal wordt verder opgelost door verhandelingen naar aanleiding van het door Binchy beschrevene. Een lange uiteenzetting over de contributie van de wetenschappelijke kijk op het Keltische verleden in het laatste hoofdstuk is leerzaam maar er zijn ook veel stukken waarvan de relevantie vaak moeilijk te begrijpen valt. Zo leren we meer over de levens van een hele groep collega's en

zelfs over één van zijn leraren dan over Binchy zelf, en krijgen we een verhandeling over de vraag of Paus Pius XI anti-fascistisch was, en over de Duitse politiek in de laatste jaren van de Weimar republiek.

Deze worden ook nog eens doorspekt met de persoonlijke opinie van de schrijver die niet helder onderbouwd wordt. Hoewel vermakelijk, gaat hij hiermee rechtstreeks in tegen het adagium waar Binchy voor stond, geciteerd aan het begin van het boek, om opinie niet tot feit te verheffen. Garvin claimt te kunnen oordelen over de kwaliteit van de studies in het Oudiers, over wereldgeschiedenis en Ierse politiek. Vaak gebruikt hij dan het verleden om zijn opinie te ventileren over het heden, waarbij zijn afkeer voor het Iers republikanisme niet onder stoelen of banken gestoken wordt. Zo wordt de tegenstelling tussen amateur historici en filologen van rond 1900 direct vergeleken met het conflict tussen nationalistische en revisionistische geschiedschrijving in het heden, en wordt Sinéad O'Connor in het kader van een opmerking over Yeats' mysticisme weggezet als een 'half-educated pop singer'.

Ondanks deze bedenkingen is dit een makkelijk leesbaar boek dat bij tijd en wijlen inhoudelijk verhelderend is en een aardig beeld schetst van het intellectuele klimaat en debat in academische kringen in Ierland in de eerste vijftig jaar na de onafhankelijkheid, en je inzicht geeft in de bijdrage van Binchy daaraan, maar waarbij zijn leven vooral fungeert als kapstok. ☙

JOOST AUGUSTEIJN

■ Garvin, Tom, *The lives of Daniel Binchy. Irish scholar, diplomat, public intellectual* (Dublin 2016). Irish Academic Press.

VERSLAG

Keltisch Schotland serieus nemen

In *Kelten* 70 (juli 2016) staat een interessant artikel door Anne Rutten. Zij behandelt daarin hoe Richard Holland rond 1448 in een dierenfabel in het Lowland Scots een beeld geeft van de Gaelischtalige cultuur in Schotland, en met name van de rol die barden daarin speelden. De tekst, *The Buke of the Howlat* (Het boek van de uil) is een dierenfabel waarin commentaar wordt geleverd op de contemporaine samenleving. Dat is een genre dat ook in de oudheid al voorkwam en we in het Nederlands natuurlijk kennen met Reinaart de Vos als hoofdpersoon. In het Engels schreef Chaucer zijn *Parlement of Foules* (Parlement van Vogels) waarin de personages, net als bij Holland vogels zijn.

In welke mate *The Buke of the Howlat* kan worden gelezen als een politieke allegorie (of als een politiek pamflet) is niet helemaal duidelijk. Dat Holland zich niet inhoudt bij het weergeven van de heersende antipathie van de Engelstalige Schotten (voor zover hun Schots geen taal is, in plaats van een Engels dialect) en van de Engelsen tegenover de Gaelisch sprekende 'Hooglanders' ligt er duimendik bovenop. Dat is in feite ook waar het artikel van Rutten over gaat. Het betreft een relatief korte passage in het boek van Holland. Holland voert een 'bard uit Ierland' ten tonele in de gedaante van een roek, een vogelnaam die qua klank behoorlijk overeenkomt (en toen nog meer overeenkwam) met het Engelse *rogue*. Schots *rook* was behalve de vogelnaam 'roek' ook al vroeg een scheldwoord en ontwikkelde later als werkwoord betekenissen als 'roven, plunderen'. Dus niet meteen een vogel waar je graag mee wilt worden vergeleken (terwijl het in feite om heel intelligente en sociale vogels gaat). De dichter stelt zichzelf voor als een MacMhuirich uit Moylough (*moch loch*, in de tekst). De identificatie is daarmee duidelijk. Hij is een afstammeling van Muiradhach Albanach Ó Dálaigh, een Ierse bard die waarschijnlijk kort voor 1200 naar Schotland kwam en daar de stamvader werd van een vele generaties barden die werkten voor de MacDonalds van ClanRanald.

Voor het gegeven dat Muireadhach uit Moylough (County Galway) afkomstig was, hebben we verder geen bronnen. Door wat we wel van zijn herkomst weten, is dit niet onmogelijk, maar Holland is de enige die het met zoveel woorden zegt. Het is daarmee ook mogelijk dat Holland de plaatsnaam *moch loch* verzon, simpelweg om de spote te kunnen drijven met wat typisch Ierse klanken. De identificatie van de roek met (een nazaat van) Muireadheach Ó Dálaigh vinden we ook bij Rutten, maar het is meer dan jammer dat zij voor informatie over deze dichter alleen verwijst naar een artikel van Donald Meek uit 1966. Er is over Muireadhach en de MacMhuirichs veel meer en recentere literatuur die hier in relatie tot *The Buke of the Howlat* beslist relevant is.

Nog voordat de roek zichzelf voorstelt, begroet hij zijn publiek met een 'Banachadee!' (*Beanachaidh Dhé* 'Gods zegen'). Rutten zegt daarover: 'Deze uitspraak was niet onbekend in vijftiende-eeuws Schotland, maar het betrof

niet altijd een vrolijke begroeting.' De begroeting zou 'niet vrolijk' zijn omdat we uit de *Auchinleck Chronicle* (eveneens in het Lowland Schots) deze groet ook vinden en hij daar wordt gevolgd door de ruwe mishandeling van bisschop George Lauder en twee van zijn priesters in 1452. Rutten neemt aan dat Lauder geen Gaelisch sprak, waarmee de begroeting dubbel verraderlijk was: verkeerde taal en het gebruik van gods naam gevolgd door een matpartij. Of Lauder als bisschop van Argyll inderdaad de taal van zijn bisdom niet sprak, is helemaal niet zeker. Verstaan zal hij hem allicht hebben, en de twee clerici in zijn gezelschap spraken de taal wel degelijk. Bovendien gaat het om een begroeting die tot zeer recent – en misschien hier en daar nog steeds – voor sprekers van het Schots-Gaelisch de meest normale groet was bij het betreden van een huis. Daar klinkt geen enkele bedreiging in door.

Dat 'het gebruik van deze groet [...] bepaald niet ongekleurd' was, zoals Rutten betoogt, geldt dus alleen in een Engels- (of Schots-)talige omgeving waar sowieso elke uiting van Gaelisch of van Hooglandcultuur op dedain en wantrouwen kan rekenen. Niet de roek/bard bevestigt in de tekst van Holland dus een vooroordeel, maar de auteur impliceert dat vooroordeel wel en de lezer vult het in. Rutten lijkt zonder enige bedenking in die val te zijn getrapt en doet vervolgens in haar artikel volop mee in precies het dedain dat Richard Holland beoogde op te wekken. Dat is jammer, want het feit dat Laaglanders zoals Holland de cultuur van de Gaelisch sprekende bewoners van de hooglanden en de eilanden zo negatief beoordeelden, betekent niet dat dit oordeel terecht is en het geschetste beeld juist. Integendeel.

Dat Holland door zijn 'onleesbare en ongebruikelijke weergave van het Gaelic' de barbaarsheid van deze taal wilde benadrukken', lijkt mij zwaar overdreven. De taal was voor veel laaglanders onverstaanbaar en een taal die we niet verstaan is per definitie 'barbaars'. Ook onder sprekers van het Gaelisch raakte in Schotland in de late middeleeuwen de klassieke Ierse orthografie in onbruik en het *Book of the Dean of Lismore* werd in de eerste helft van de zestiende eeuw geschreven in een spelling die was gebaseerd op die van het Lowland Scots. Dat stelt ons nu voor problemen bij het lezen van dit handschrift, maar betekent niet dat James MacGregor vond dat hij barbaars werk zat te doen. Een zelfde ontwikkeling vond plaats op het Eiland Man (en, *mutatis mutandis*, al wat eerder in Cornwall).

Ook in het vervolg gedraagt de roek/bard zich precies zoals van een bard mag worden verwacht. Dat hij daarmee zichzelf neerzet als 'een onbeschofte wildeman' is een interpretatie die waarschijnlijk ook Holland wel voor ogen zal hebben gestaan en die zijn publiek zal hebben gedeeld, maar in een artikel in een blad met de titel *Kelten* is dat te kort door de bocht. We zouden toch ook kunnen concluderen dat het gebrek aan begrip een tekortkoming van de laaglanders is. Die gedragen zich als moderne toeristen die niet willen begrijpen dat je in Spanje of Italië niet in je zwembroek een kerk kunt binnenlopen.

Rutten moet ook toegeven dat waar in de tekst de roek wordt beschuldigd van 'vele leugens' dit in tegenspraak is met het feit dat de door de roek/bard opgesomde wetenswaardigheden correct zijn. Dat zijn opsommingen onvolledig zijn, kan hem natuurlijk niet worden verweten. Dat ligt aan Holland die terecht geen ellenlange genealogieën in zijn tekst heeft opgenomen. Daar zat zijn publiek niet op te wachten. Veel neutraler en daarmee eerlijker is in dit opzicht de beschrijving die Christine Robinson en Roibeard Ó Maolalaigh van deze passage in *The Buke of the Howlat* geven.

Het feit dat vervolgens de roek/bard ook uitstekend Schots blijkt te spreken (handig voor Holland en zijn publiek) is natuurlijk niet 'een teken van aanpassing in [sic; aan] de Schotse cultuur'. Zoals Rutten meldt, waren veel sprekers van het Gaelisch – zeker de cultuurdragers onder hen – ook het Schots/Engels machtig, evenals het Latijn en soms ook het Frans. Dat was geen kwestie van buigen voor de cultuur van de laaglanden, maar van een goede opvoeding met een brede scholing. De conclusie dat '[h]et laatmiddeleeuwse idee van Gaelic sprekers en Gaelic cultuur als wild, negatief en onbehoorlijk [...] in alle opzichten [wordt] vervuld, en nog wel in minder dan twintig regels' mag juist zijn, maar is naar mijn smaak wel erg tendentieus. Rutten doet weinig om dit 'idee' (beeld) – dat nog steeds gangbaar is – te weerspreken of te corrigeren. Wanneer de studie van een tekst als *The Buke of the Howlat* daar niet in slaagt, zijn we dus niet veel verder dan het laat vijftiende-eeuwse lezerspubliek dat Holland voor ogen moet hebben gehad. Dat publiek had allicht geen zin om Gaelisch te leren en werkelijk kennis te maken met de cultuur in de hooglanden en op de eilanden. Moderne literatuurwetenschappers leren ook niet allemaal Gaelisch en zijn niet allemaal Keltoloog, maar kunnen zich tegenwoordig ook in het Engels uitstekend laten informeren over die cultuur. Dat zou zeker een stap vooruit kunnen betekenen in de studie van teksten als *The Buke of the Howlat*, waarvan er veel zijn.

Satire is een achtenswaardig genre en leedvermaak is van alle tijden (en alle culturen), maar wie serieus een tekst wil bestuderen waarin een andere cultuur belachelijk wordt gemaakt, doet er goed aan ook die betreffende cultuur serieus te nemen. Anne Rutten studeerde Engels in Leiden en mediëvistiek in Utrecht en werkt nu aan PhD aan de universiteit van St Andrews in Schotland. Daar wordt geen Keltisch gedoceerd, maar je zou toch hopen dat docenten en begeleiders daar wat positiever staan tegenover het Keltische Schotland. ☙

LAURAN TOORIANS

[1] Ik ben zo vrij te verwijzen naar mijn eigen artikel waar in de noten de eerdere literatuur is te vinden: 'Das Leben von Muireadhach Albanach Ó Dálaigh: *Scel 7 arrumainte 7 stair*', in: Helmut Birkhan (red.), *Kelten-Einfälle an der Donau. Akten des Vierten Symposiums deutschsprachiger Keltologinnen und Keltologen (Linz/Donau, 17.-21. Juli 2005)*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften, 345. Band (Wenen 2007) 573-582; voor een Nederlandstalige versie zie *http://fleursdumal.nl/mag/lauran-toorians-het-leven-van-muireadhach-albanach-o-dalaigh*.

[2] Zie hierover Iain G. MacDonald, 'The attack on Bishop George Lauder of Argyll in the Auchinleck Chronicle' *The Innes Review* 61(2) (2010) 111-136; en ook idem, *Clerics and clansmen. The diocese of Argyll between the twelfth and sixteenth centuries* (Leiden en Boston 2013) 83-86.

[3] In Thomas Owen Clancy en Murray Pittock (eds), *The Edinburgh history of Scottish literature. Volume One: From Columba to the Union (until 1707)* (Edinburgh 2007) 156-157. In dit naslagwerk staat overigens ook een kort hoofdstuk door Katharine Simms over 'Muireadhach Albanach Ó Dálaigh and the classical revolution' (83-90).

[4] Een uitstekende ingang biedt Michael Newton, *Warriors of the Word. The world of the Scottish Highlanders* (Edinburgh 2009); en ook zijn eerdere *A handbook of the Scottish Gaelic world* (Dublin 2000).

[5] Een eveneens midden vijftiende-eeuwse tekst is de anonieme *La Farce de maître Pathelin* waarin onder meer het Bretons op de hak wordt genomen.

Nieuws

'Verloren koninkrijk' gelinkt met Galloway

Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat een deel van Galloway mogelijk het hart van een 'verloren koninkrijk' vormde in de vroege Middeleeuwen. Ronan Toolis leidde de opgravingswerkzaamheden van Trusty's Hill Fort bij het dorp Gatehouse of Fleet. Mogelijk was deze plaats de koninklijke zetel van het zesde-eeuwse koninkrijk Rheged. Voorheen namen vele historici aan dat Rheged in Cumbria lag. Dr. Christopher Bowles, medevoorzitter van de opgraving, argumenteert dat nieuw archeologisch bewijs deze aanname tegenspreekt. Aanvankelijk waren de archeologen niet op zoek naar Rheged toen ze begonnen met de opgravingen. Als onderdeel van het *Galloway Picts Project* hadden ze de locatie gekozen vanwege de aanwezigheid van Pictische symbolen die uniek zijn voor de regio en te zuidelijk voor Pictische aanwezigheid. Echter wees de archeologische context die ze aan het licht brachten tijdens hun onderzoek erop dat de symbolen gerelateerd waren aan een koninklijke vesting van de lokale Britten van Galloway zo rond 600 n. Chr. in plaats van Galloway Picten. Een boek dat de archeologen hebben geschreven over hun bevindingen getiteld *The lost Dark Age kingdom of Rheged* is afgelopen januari gepubliceerd.

❒ *Bron: http://www.bbc.co.uk/news/uk-scotland-south-scotland-386793*

Graf met paarden en strijdwagen opgegraven in Yorkshire

In het dorpje Pocklington in het oosten van Yorkshire zijn de afgelopen twee maanden archeologen bezig geweest een graf op te graven met een strijdwagen en twee paarden. Het graf is de laatste rustplaats van een Britse strijder van de derde of vierde eeuw v. Chr.. Mogelijk behoorde hij tot de Britse stam de Parisi, die verwant waren aan andere stammen van de IJzertijd in Noord-Frankrijk. Het graf is uniek omdat de strijdwagen bijna compleet bewaard is gebleven en dit het enige graf is waarin de paarden mee zijn begraven. Het graf vormt onderdeel van een bijzondere begraafplaats uit de IJzertijd met tenminste 142 lichamen. Deze begraafplaats heeft al meerdere interessante vondsten opgeleverd, waaronder een strijder die begraven is bovenop zijn gedecoreerde schild, een mogelijke vijandige strijder die op gewelddadige wijze om het leven is gekomen en een strijder die na overlijden tijdens zijn begrafenis doorboord is door nog eens zes speren. Volgens Dr. Peter Halkon van de Universiteit van Hull is deze groep graven een van de belangrijkste begraafplaatsen uit de IJzertijd van de laatste vijftig jaar en van groot belang voor het ontdekken van nieuwe informatie over rituelen rondom begrafenissen in de IJzertijd.

❒ *Bron: http://www.independent.co.uk/news/science/archaeology/iron-age-chariot-horse-yorkshire-archaeology-significant-find-half-a-century-buried-together-a7659091.html*

Het graf n Pocklington. Bron: zie nieuwsbericht.

naar Newfoundland namen ze deze traditie met zich mee, waar deze verder overgeleverd is.

❐ *Bron: http://www.irishtimes.com/life-and-style/people/st-patrick-had-a-wife-and-her-name-was-sheelah-1.3013056*

St Patricks vrouw Sheelah

Volkskundige Shane Lehane, verbonden aan het departement van volkskunde te University College Cork, heeft ontdekt dat St Patrick mogelijk een echtgenote had. Op de Ierse kalender is de dag na St Patrick's Day de zogenaamde Sheelah's Day te vinden, die Patricks vrouw zou zijn geweest. Volgens Lehane werden de festiviteiten van 17 maart voortgezet voor een aanvullende 24 uur om Sheelah te gedenken. In antiquarische tijdschriften en oude kranten van de achttiende en negentiende eeuw zijn volgens hem verwijzingen te vinden naar het wijdverspreide geloof in de traditie dat St Patrick een vrouw had. Lehane heeft referenties gevonden naar Sheelah's Day in de Freeman's Journal in 1785, 1811 en 1841. Daarnaast zijn er verslagen te vinden in de negentiende-eeuwse *Australian Press* waarin onder andere Sheelah's Day wordt genoemd in de context van overmatig alcoholgebruik. Lehane merkt op dat het interessant is dat ondanks de sterke invloed van de kerk in Ierland en de vele verboden gedurende de vastentijd het Ierse volk nog steeds accepteerde dat Patrick een vrouw had. Speciale dispensatie was van toepassing op zowel St Patrick's Day als Sheelah's Day, en de vrouwen lijken meer betrokken geweest te zijn bij de festiviteiten van laatstgenoemde feestdag. Hoewel de feestdag grotendeels vergeten is in Ierland is de dag nog steeds terug te vinden in de geschiedenis van Australië en Newfoundland, Canada. Toen de Ieren aan het einde van de zeventiende eeuw migreerden

'Oudste' goudwerk uit IJzertijd gevonden?

Twee vrienden (Mark Hambleton en Joe Kania) hebben in Staffordshire gouden sieraden gevonden die mogelijk de oudste vondst uit de IJzertijd kunnen zijn. De vondst bestaat uit drie kettingen en een armband. Ongeveer vijftig mijl van de vindplaats werd in 2009 al de befaamde *Staffordshire Hoard* gevonden. Dr. Julia Farley van het British Museum heeft de *Leekfrith Iron Age Torcs*, zoals ze inmiddels genoemd zijn, gedateerd tot ongeveer 400 – 250 v. Chr. Waarschijnlijk werden ze gedragen door vermogende vrouwen die mogelijk vanuit het vasteland van Europa waren gekomen en trouwden met lokale bewoners. Momenteel worden de sieraden geëvalueerd in het British Museum.

❐ *Bron: http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-stoke-staffordshire-39113201*

Achthonderd skeletten uit de middeleeuwen gevonden

In county Roscommon te Ierland is tijdens de bouw van een weg een middeleeuws ringfort gevonden met onder andere een werkplaats voor sieraden en uitgebreide landbouw. De nederzetting was waarschijnlijk bewoond tussen de zesde en elfde eeuw. Gedurende de werkzaamheden van ongeveer een jaar zijn de resten van bijna achthonderd mensen opgegraven. De lichamen van ongeveer vierhonderdzeventig kinderen zijn vermoedelijk later toegevoegd in de tijd dat de locatie werd gebruikt als een kinderbegraafplaats. Verder onderzoek van de skeletten moet uitsluitsel geven over de periode van bewoning. Wat tot zover bekend is over de nederzetting is dat deze in de latere periode waarschijnlijk niet bewoond was maar diende als een administratieve en industriële hub voor de gemeenschap in de nabijgelegen ringforten. De vroegste ringfort van de nederzetting was ongeveer veertig meter in diameter, maar bewijs van diens bestaan is niet terug te vinden op kaarten of in lokale folklore. Mogelijk hebben jaren van ploegen voor de lokale landbouw en de aanleg van parken voor het

nabijgelegen Ranelagh House in de achttiende eeuw dit veroorzaakt. Archeoloog Martin Jones legt uit dat de familie die de eerste ringfort bewoonde een vooraanstaande positie verwierf in het gebied, waarna ze meerdere ringforten in de omgeving bouwden met hun eigen nederzetting als centrum van industriële activiteit. Toen de originele bewoners later verhuisden naar de nabijgelegen ringforten, bleef de hoofdnederzetting dienstdoen als begraafplaats. Verdere koolstofdatering moet uitwijzen hoeveel van de lichamen uit de periode kwamen waarin het ringfort nog actief in gebruik was.

❐ *Bron: http://www.irishexaminer.com/viewpoints/analysis/800-medieval-bodies-found-during-hill-fort-dig-446670.html*

Onderzoek walburcht in Aberystwyth

Begin april is voor het eerst een geofysische studie uitgevoerd in Pen Dinas in Aberystwyth naar een walburcht uit de IJzertijd. Een team van archeologen verbonden aan *Archeology Wales*, archeologische consultants Trysor en lokale bewoners hebben gezamenlijk deelgenomen aan dit onderzoek. De studie is onderdeel van een project genaamd *Pen Dinas Hill Fort: exploring the Celtic coast*, opgezet door Penparcau Community Forum. Pen Dinas is een erkend monument en een van de grootste en meest belangrijke walburchten in het westen van Wales. Dr. Alan Chamberlain, een inwoner van Penparcau en tevens betrokken bij het project, is van mening dat het onderzoek mogelijk onze kennis van de geschiedenis van Penparcau, Aberystwyth en de regio kan veranderen. Aan de hand van deze studie zal het mogelijk zijn vast te stellen of verder archeologisch onderzoek op de locatie uitvoerbaar is.

❐ *Bron: http://www.aberystwyth-today.co.uk/article.cfm?id=114107&headline=Survey+of+hillfort+%E2%80%98could+rewrite+history+of+Aberystwyth%E2%80%99&sectionIs=news&searchyear=2017*

Gezichtsreconstructie vermoorde Pict

Onderzoekers van de Universiteit van Dundee hebben het gezicht van een Pictische man die 1.400 jaar geleden op brute wijze vermoord is gereconstrueerd. Het skelet was gevonden door archeologen in een grot in de Black Isle te Ross-shire in Schotland, waar het lichaam was geplaatst in kleermakerszit met zware stenen die zijn armen en benen terneerdrukten. Het skelet is vervolgens naar forensisch antropologe Professor Dame Sue Black gestuurd, die samen met een team de opgedane verwonding van de man heeft gedocumenteerd en digitaal gereconstrueerd. De jonge man is overleden aan vijf klappen toegebracht aan zijn hoofd, waarvan de vierde zijn dood veroorzaakte. Koolstofdatering heeft uitgewezen dat de man overleden is tussen 430 en 630 n. Chr., in de tijd die in Schotland bekendstaat als de Pictische periode. Een team van vrijwilligers, behorende tot het Rosemarkie Caves Project, was onderzoek aan het doen naar de grotten van de Black Isle en mogelijkheid dat deze bewoond geweest waren. Naast bewijs dat de grot gebruikt was in de Pictische periode voor het smeden van ijzer, zoals een haard en smidsresten, vonden ze het skelet. Naar verwachting zal verder onderzoek naar de resten van de man en de artefacten gevonden in de grot meer informatie aan het licht brengen over de herkomst van de man en de historische en archeologische waarde van de grot.

❐ *Bron: http://www.pasthorizonspr.com/index.php/archives/02/2017/facial-reconstruction-of-pictish-man-brutally-murdered-1400-years-ago*

Laatste munten Keltische schat opgegraven

Op het eiland Jersey zijn de laatste muntstukken ontdekt behorende tot een schat ter waarde van tien miljoen pond. De schat heet Catillon II en is ongeveer tweeduizend jaar geleden begraven, zo rond 30-50 v. Chr. Met een hoeveelheid van bijna 70.000 munten is deze ontdekking ruim zes keer groter dan eerdere soortgelijke vondsten. Daarnaast bevat de schat meerdere andere artefacten, zoals sieraden, kralen en stof. De schat werd in 2012 ontdekt door Reg Mead en Richard Miles, die dertig jaar geleden beslisten te gaan graven op desbetreffende locatie vanwege een voorgevoel. Later hebben archeologen van Jersey Heritage, de Société Jersiaise en Guernsey Museum opgravingen ondernomen. Ze zijn erin geslaagd de schat uit de IJzertijd in zijn geheel uit de grond te halen, wat bemoeilijkt werd door de modder die de duizenden munten aan elkaar deed klonteren. De schat is waarschijnlijk begraven door de Frans-Keltische Curiosolitae stam, misschien terwijl ze op de vlucht waren voor de Romeinse invasie. Vanaf nu zal het proces beginnen om de munten en andere artefacten schoon te maken en te documenteren.

❐ *Bron: http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/coins-celitish-hoard-jersey-archaeology-ancient-celts-a7539501.html*

Mededelingen

Legaat Lucinde Trooster-Bongers

Lucinde Trooster-Bongers was een bevlogen en immer sympathiek redactielid van *Kelten* en alumna van de opleiding Keltisch in Utrecht. Zij was nog maar 28 jaar, in de bloei van haar leven, toen zij in 2015 zeer plotseling kwam te overlijden. Haar in memoriam voor *Kelten* verscheen in nummer 68 (2015).

Lucindes weduwnaar, Dennis Trooster, en ouders willen het Keltisch-gerelateerde deel van haar studieboeken een passende bestemming geven. Zij hebben daarom besloten om de boeken voor de verkoop toe te wijzen aan de Stichting A. G. van Hamel, met als doel om langs deze weg geïnteresseerden te kunnen bereiken die Lucindes passie voor Keltisch delen.

De boeken zullen te koop worden aangeboden zodra de gelegenheid zich voordoet. Graag willen wij Dennis en Lucindes ouders bedanken voor dit mooie initiatief.

Oproep aan Nederlandse keltologen

Elk jaar wordt in het blad *Kelten* een alfabetisch overzicht opgenomen van de publicaties van Nederlandse keltologen die in het voorgaande jaar zijn verschenen. Daarmee hopen we een afspiegeling te kunnen geven van de levendige Nederlandse bijdrage aan de Keltistiek. De overzichten voor de periode 2003–2014 zijn bijgewerkt en kunnen online worden geraadpleegd op de pagina ‘Publicatieoverzicht van Nederlandse keltologen’ (of ‘PONK’) via *vanhamel.nl/codecs/PONK*.

Natuurlijk zal het overzicht ook dit jaar niet ontbreken. Wij zouden daarom alle Nederlandse keltologen willen verzoeken om z.s.m. uw publicaties van 2016 aan ons door te geven via *biblio@vanhamel.nl*. Ook wetenschappelijke publicaties die niet door een keltoloog zijn geschreven, maar wel handelen over een Keltisch onderwerp, worden in het overzicht opgenomen. Als u hiervan de auteur bent of als op u op de hoogte bent van dergelijke publicaties, dan horen wij graag van u.

Het overzicht verschijnt in *Kelten* 74.